

Cvijeta BRAJIČIĆ, Radmila LAZAREVIĆ*
Univerzitet Crne Gore

ITALIJANIZMI U CRNOGORSKOM KNJIŽEVNOM JEZIKU XIX VIJEKA – SLUČAJEVI SUFIKSACIJE

1. Uvod

Predmet ovog rada¹ je istraživanje prisustva riječi iz italijanskog jezika kao i iz njegovih dijalekata (prije svega venecijanskog) u pisanoj zaostavštini crnogorskih vladika Petra I i Petra II Petrovića Njegoša i u stvaralaštvu Stefana Mitrova Ljubiše, književnika i političara iz Budve. Uz njihova književna i neknjiževna djela², dio korpusa predstavljaju i rječnici i drugi radovi Srđana Musića i Vesne Lipovac Radulović³ koji se bave narodnim

---

* cvijetab@ucg.ac.me, radmilal@ucg.ac.me

¹ Rad je zasnovan na neobjavljenoj disertaciji dr Cvijete Brajičić pod naslovom *Leksika italijanskog porijekla u zaostavštini Petra I Petrovića, Petra II Petrovića i Stefana Mitrova Ljubiše* (2017).

² Dušan Vuksan (urednik), 1935, *Poslanice mitropolita crnogorskog Petra I*, Cetinjsko istorijsko društvo, Cetinje; Čedo Vuković (urednik), 1965, *Freske na kamenu – Poslanice Petra I Petrovića*, Grafički zavod, Titograd; Čedo Vuković (urednik), 1996, *Vladika Petar I. Pjesme, pisma, poslanice*, Obod, Cetinje; Branislav Ostojić (urednik), 2001, *Petar I Petrović – djela*, CID, Podgorica; Jevto Milović, 1987, *Petar I Petrović Njegoš – pisma i drugi dokumenti, 1*, Istorijski institut Crne Gore, Titograd; Jevto Milović, 1988, *Petar I Petrović Njegoš – pisma i drugi dokumenti, 2*, Istorijski institut Crne Gore, Titograd; N. Banašević, R. Bošković, R. Lalić, V. Latković, P. Perović, M. Stevanović (redakcioni odbor), 1951–1955, *Cjelokupna djela P. P. Njegoša*, [knj. 1–9]. Prosveta, Beograd: a) Svobodijada, Glas kamenštaka; b) Pjesme, Luča mikrokozma, Proza, Prijevodi; c) Gorski vijenac; d) Šćepan Mali; e) Ogledalo srpsko; f) Rječnik uz pjesnička djela P. P. Njegoša; g) Pisma I; h) Pisma II; i) Pisma III; Đ. Radović, N. Vuković, R. Rotković, M. Luketić (urednici), 1988, *Stefan Mitrov Ljubiša – Sabrana djela*, knj. 1-5, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, NIO „Univerzitetska riječ“, Istorijski arhiv – Budva, Titograd: a) Pripovijesti crnogorske i primorske; b) Pričanja Vuka Dojčevića; c) Boj na Visu, Prevodi, Članci, Govori; d) Pisma; e) Bio-bibliografija, Prilozi.

³ Navedeni u bibliografiji na kraju rada.

govorima crnogorskih primorskih oblasti. Ovaj dio korpusa koristili smo kako bismo ukazali na razlike u značenju koje se kod pojedinih riječi javljaju u zavisnosti od toga da li se one koriste u narodnim govorima ili u pisanom stvaralaštvu odabranih autora.

Posuđenice romanskog porijekla u jezik crnogorskog primorja i za-leđa prodirale su u nekoliko faza. Prema Musiću, najstarije posuđenice potiču još iz vremena balkanskog vulgarnog latinитета i zahvataju gotovo cijelo nekadašnje srpskohrvatsko govorno područje. Drugi talas prodiranja romanizama odnosi se na takozvani dalmatski period i on je vezan za primorske oblasti, prije svega za hrvatsko primorje. Treći, novoromanski sloj posuđenica, predstavljaju riječi koje vode porijeklo iz toskanskog, odnosno književnog italijanskog jezika i venecijanskog dijalekta. U XIX vijeku posuđenice romanskog porijekla u govorni jezik Crne Gore stizale su na dva načina – direktno, preko neposrednih jezičkih dodira na jadranskim obalama, i indirektno, zahvaljujući njemačkom uticaju (1972: 35).

Mi se u ovom radu uglavnom bavimo posljednjim dvijema navedenim grupama posuđenica i procesom njihovog prilagođavanja crnogorskom jeziku sa fokusom na morfološku komponentu sufiksa, odnosno na prilagođavanje pomenutih italijanizama crnogorskom jeziku putem sufiksacije, kao i na slučajeve kada italijanska posuđenica zadržava svoj izvorni sufiks.

Kad je riječ o terminologiji, potrebno je napomenuti da se korpus odnosi na crnogorski jezik i autore, ali se istraživanje u velikoj mjeri koristi literaturom vezanom za leksiku, morfologiju i tvorbu riječi u srpskom jeziku. Stoga, budući da su na planu morfologije i tvorbe koji nas ovdje zanimaju razlike između ovih jezika neznatne, kada se govori o crnogorskim sufiksima i drugim tvorbenim procesima u crnogorskom, podrazumijeva se da to važi i za srpski jezik.

2. Definicija posuđenice i posuđivanja. Mehanizmi prilagođavanja posuđenica

Po definiciji Daultona (2011: 25), leksičko posuđivanje predstavlja proces usvajanja pojedinačnih riječi ili širih segmenata vokabulara iz nekog jezika ili dijalekta. S obzirom na mehanizam posuđivanja ono može biti:

1. neposredno
2. posredno (indirektno)
3. posredno uz promjene na planu forme i značenja
4. kružno.

Haspelmath iznosi stav da se najčešće i najlakše posuđuju riječi vezane za tehnologiju i nova otkrića, dok su elementi takozvanog osnovnog vokabulara najmanje podložni prenošenju iz jednog u drugi jezik. On takođe smatra da je jedna od osnovnih odlika posuđenica njihova neraščlanjivost u jeziku primaocu. To bi značilo da većina pozajmljenih riječi ne može biti analizirana na isti način u jeziku iz kog potiče i u jeziku čiji je dio naknadno postala. Izuzetak u tom smislu javlja se kada se iz istog jezika preuzme više složenica u kojima se ponavlja slično značenje. U tom slučaju moguće je rekonstruisati i morfološku strukturu riječi (2009: 39). Posuđivanje može da obuhvati korijenske morfeme i afikse, ali i kolokacije i gramatičke obrasce (2009: 36). To znači da posuđivanje može biti materijalno i strukturalno. Materijalno posuđivanje odnosi se na preuzimanje leksema, afiksa ili cijelih rečenica, dok strukturalno posuđivanje podrazumijeva usvajanje sintaksičkih, morfoloških i semantičkih obrazaca iz jezika davaoca (2009: 37). Poseban oblik strukturalnog posuđivanja predstavlja stvaranje kalkova. U ovu kategoriju pozajmljivanja spada i proširivanje značenja posuđene riječi, pri čemu se polisemički karakter termina iz jezika davaoca prenosi u jezik primalac (2009: 39).

Pozajmljena riječ u procesu posuđivanja može da sačuva svoj originalni oblik i značenje, a može i da prođe kroz postupak prilagođavanja fonološkom i morfološkom sistemu jezika primaoca. Prilagođavanje, odnosno adaptacija može biti primarna i sekundarna. Primarna adaptacija obuhvata promjene koje određena riječ doživi od ulaska u neki jezik do njene integracije u tom jeziku. Sekundarna adaptacija podrazumijeva promjene riječi nakon njene integracije u određenom jeziku.

Adaptacija je u nekim slučajevima neophodna kako bi riječ bila upotrebljiva u jeziku primaocu. Ipak, stepen adaptacije može i da varira, u zavisnosti od više činilaca. Ukoliko je neka riječ novija u jeziku primaocu, ona se može ustaliti i bez adaptacije, pa čak i zadržati originalni izgovor. Riječi koje nijesu adaptirane nekada se određuju kao *tudice*, i kao takve one se razlikuju od *posuđenica* koje su prošle proces prilagođavanja i postale integralni dio jezika primaoca (Haspelmath, 2009: 42). Za novije ili neadaptirane posuđenice relativno je lako utvrditi izvorni jezik, odnosno jezički sistem iz koga su preuzete. Znatno je složeniji proces prepoznavanja starijih posuđenica, to jest onih riječi koje su se u jeziku primaocu „odomaćile”. Jedan od mehanizama koje lingvisti primjenjuju u tom procesu je utvrđivanje sličnosti u obliku i značenju koje određena riječ iz nekog jezika ima sa riječju iz nekog drugog jezika (2009: 45). Pri tome je važno isključiti mogućnost da analizirane riječi imaju zajedničkog „pretka”, odnosno riječ od koje vode porijeklo.

Kako iznosi Sočanac (2004: 2), prilagođavanje posuđenica se vrši u okviru četiri podsistema, pa se u skladu sa tim mogu izdvojiti četiri tipa adaptacije:

1. fonološka adaptacija
2. ortografska adaptacija
3. morfološka adaptacija
4. semantička adaptacija.

Prema definiciji Filipovića (1986: 69–70), fonološka adaptacija ili transfonemizacija podrazumijeva zamjenu fonoloških elemenata jezika davaoca fonološkim elementima jezika primaoca. Transfonemizacija može biti:

1. potpuna – podrazumijeva potpuno podudaranje fonema modela (riječ iz jezika davaoca) sa fonemama replike (riječ iz jezika primaoca);
2. djelimična – podrazumijeva djelimično podudaranje fonema modela i replike;
3. slobodna – podrazumijeva potpuno razlikovanje pojedinih fonema modela i replike.

Pri analizi fonološke adaptacije potrebno je uporediti fonološke sisteme jezika davaoca i jezika primaoca, njihove prozodijske karakteristike i način distribucije fonema⁴. Sa fonološkog aspekta, posuđenica može biti oblikovana prema ortografiji ili prema izgovoru u izvornom jeziku. Ukoliko se adaptacija vrši s obzirom na ortografiju, to se može učiniti na više načina:

1. može se sačuvati originalna ortografija;
2. način pisanja posuđenice može se prilagoditi sistemu jezika primaoca onda kada se u jeziku davaocu i jeziku primaocu za istu fonemu koriste različite grafeme;
3. način pisanja posuđenice može biti uslovljen djelovanjem jezika posrednika.

Morfološka adaptacija posuđenice može biti primarna i sekundarna. Primarna adaptacija podrazumijeva promjene do kojih dolazi u procesu asimilacije posuđenice. U ovom procesu mogu se izdvojiti tri tipa morfoloških zamjena odnosno transmorfemizacija:

---

⁴ O fonološkoj adaptaciji više u: Van Koetsem, 1988.

1. nulta transmorfemizacija – podrazumijeva preuzimanje riječi koja sadrži samo slobodnu morfemu i nultu vezanu morfemu;
2. kompromisna transmorfemizacija – podrazumijeva i preuzimanje vezane morfeme jezika davaoca;
3. potpuna transmorfemizacija – podrazumijeva zamjenu vezane morfeme jezika davaoca odgovarajućom vezanom morfemom jezika primaoca (Filipović 1986: 117–123).

Sekundarna adaptacija predstavlja fazu u kojoj je pozajmljenica potpuno integrisana u jeziku primaocu i kao takva može da bude dio morfoloških procesa (1986: 119).

Semantička adaptacija takođe može obuhvatati primarni i sekundarni nivo, no kako ovaj rad italijanizme analizira s morfološkog i tvorbenog aspekta, njome se sada nećemo baviti.⁵

Pitanjem stepena adaptiranosti posuđenica bavio se i Srđan Musić (1972), koji je ponudio nešto jednostavniju klasifikaciju od ove koju smo prethodno prikazali. Analizirajući stepen adaptiranosti pozajmljenih riječi, Musić polazi od njihove klasifikacije po stepenu i načinu asimilacije. Po toj klasifikaciji podjela pozajmljenica se može vršiti s obzirom na stepen asimilovanosti na fonemičkom i morfemičkom nivou. Na fonemičkom nivou, po stepenu asimilovanosti mogu se razlikovati tri kategorije riječi – neasimilovane, djelimično asimilovane i potpuno asimilovane riječi. Tri skupine riječi mogu se izdvojiti i s obzirom na stepen asimilovanosti na morfemičkom nivou. To su neadaptirane posuđenice, poluadaptirane posuđenice i semantičke i prevodne posuđenice (kalkovi). Musić smatra da u fonetskom pogledu narodni govori lako asimiluju posuđenice iz romanskih jezika uopšte, a posebno one iz italijanskog jezika i venecijanskog dijalekta, i to prije svega zbog sličnosti glasovnih sistema (1972: 74). Ovu tvrdnju potkrepljuje rezultatima svog istraživanja u kome je zabilježio vrlo mali broj fonetski neadaptiranih ili poluadaptiranih riječi. U ove dvije grupe spadaju uglavnom posuđenice koje sadrže zvučnu afrikatu *dz*, pošto se ovaj glas u nekim riječima čuva, dok u drugima daje refleks *z*.

Kada govori o podjeli pozajmljenica s obzirom na stepen asimilovanosti na morfemičkom nivou, Musić polazi od Klajnovе definicije morfološke asimilacije koja se sastoji u tome da se „reči dodaju nastavci domaće promene (ako je prešla iz analitičkog jezika u sintetički) ili da se od svih fleksionih oblika zadrži samo jedan (u obrnutom slučaju)” (Klajn 1967: 15–16). Po Musićevom mišljenju, najveći dio posuđenica u govorima sjeverozapadne

---

⁵ O semantičkoj adaptaciji više u: Filipović (1986: 180) i Sočanac (2004: 9).

Boke je adaptiran i na morfemičkom nivou. Najčešća promjena kod pozajmljenica na morfološkom nivou je promjena roda imenica. Ona je nekad uslovljena različitim analogijama, ali mnogo češće činjenicom da italijanski jezik ima samo dva roda. Jedan dio imenica čuva izvorne sufikse, dok kod nekih oni bivaju zamijenjeni oblicima iz jezika primaoca. Pozajmljeni pridjevi najčešće dobijaju crnogorske sufikse, dok jedan manji broj njih zadržava samo romanski oblik.

3. Promjene sufiksa

3.1. Imenički sufiksi

Imenice italijanskog porijekla uglavnom čuvaju originalne sufikse, a manji broj njih dobija crnogorske, najčešće sa deminutivnom ili augmentativnom vrijednošću. Kod nekih imenica zadržavaju se italijanski ili venedijanski sufiksi -ONE, -ON s augmentativnim značenjem koje mogu, ali ne moraju zadržati i u jeziku primaocu. (Musić 1972: 111).

- it. *cordone* – *kordun*

Imenica *kordun* u govornom jeziku Boke nema augmentativno značenje pošto se njome označava gajtan koji se prišiva kao ukras na nošnji, dok se u govorima Budve i Paštovića čuva izvorna augmentativna vrijednost budući da imenica u njima znači „*debeli gajtan*”. U našem korpusu ovaj oblik je zabilježen isključivo u značenju „*kordon*”, što je takođe jedno od njegovih izvornih značenja.

Od italijanskih sufiksa sa deminutivnim značenjem očuvani su oblici -IN, -INA, -ETTO, -ETTA, -ELLO, -ELLA. U nekim primjerima ovi sufiksi čuvaju izvorno značenje, dok se u pojedinim slučajevima to značenje izgubilo:

- it. *bocchino* – *bokin*
- it. *bollettino* – *bolentin*
- it. *bolletta* – *buleta*
- it. *corpetto* – *koret*
- ven. *manin* – *manin*
- it. *sacchetto* – *saket*.

Imenica *bokin* iz izvornog jezika preuzela je značenja „*muštikla, kamiš na luli*”, ali ne i značenje deminutiva italijanske imenice *bocca* (*usta, otvor*). Oblik *bolentin* sačuvao je izvorno deminutivno značenje budući da se njime označava kratak izvještaj. Ovaj oblik predstavlja deminutiv imenice

bolletta, koja je i sama deminutiv imenice *bolla*. Varijanta *buleta* koja je ušla u govore našeg primorja nema deminutivno značenje. U italijanskom jeziku imenica *corpetto* ima i deminutivnu vrijednost pošto je jedno od njenih značenja „*mala dječja košulja*”. U govorni jezik na primorju ušlo je drugo značenje imenice (ženska haljina, prsluk kao dio ženske nošnje) bez deminutivne vrijednosti. Oblik *manin* potiče iz venecijanskog dijalekta i u jeziku S. M. Ljubiše zadržao je izvorno značenje (narukvica). U govornom jeziku crnogorskog primorja ovaj oblik nije zabilježen. Umjesto njega, u istom značenju koristi se oblik *manina* koji može voditi porijeklo od italijanske imenice *manina* koja predstavlja deminutiv imenice *mano* – *ruka*, i izvorno nema značenje u kom se koristi u govornom jeziku Boke, Budve i Paštrovića. Imenica *saket* zadržala je izvorno značenje i njome se označava papirna kesa.

Pojedine posuđenice su umjesto italijanskih dobile naše augmentativne ili deminutivne sufikse:

- it. *scarabattolo* – *škrabijica*

Musić (1972: 114) smatra da originalne sufikse, bez obzira na njihovu vrijednost, čuvaju imenice novijeg porijekla. U tu kategoriju spadaju imenice sa italijanskim sufiksima -TORE, -TORA, ili sufiksima iz venecijanskog dijalekta -DOR, -DORA koji u govornom jeziku primorskih oblasti daju reflekske -TUR, -TURA, -DUR, -DURA:

- it. *ambasciatore* – *ambasiatur*
- ven. *stimador* – *stimadur*
- it. *provveditore*, ven. *proveditor* – *providur*
- it. *ricevitore* – *recevitur*
- it. *procuratore*, ven. *procurator* – *prokaradur*
- it. *senatore* – *senatur*
- it. *pretore* – *pretur*

U grupu sufiksa koji se čuvaju spadaju i nastavci -IERE, -IERA, koji u govornom jeziku primorja postaju -IJER, -IJERA:

- it. *portiere* – *portijer*
- it. *cameriere* – *kamarijer*
- it. *cavaliere* – *kavalijer*
- it. *brigadiere* – *bregadijer*

Sufiks -ADA porijeklom iz venecijanskog dijalekta kod posuđenica zadržava izvorni oblik:

- ven. *intrada* – *intrada*
- ven. *bancada* – *bankada*
- it. *baronata* – *barunada*

Treba napomenuti da ovaj sufiks postoji i u francuskom (-ADE), ali i u književnom italijanskom jeziku (-ATA) i da je nastao od oblika participa prošlog latinskih glagola I konjugacije. Možemo pretpostaviti da se u trećem navedenom primjeru sufiks -ADA javlja pod uticajem venecijanskog, iako sama riječ ne vodi porijeklo iz tog dijalekta.

Sufiksi -AD ili -AT kod italijanskih oksitonih riječi javljaju se, po mišljenju Musića (1972: 115) kod pojmova koji su ranije ušli u govorni jezik crnogorskih primorskih oblasti, dok su u italijanskom bili u upotrebi danas arhaični oblici sa nastavcima -ATE, -ADE:

- arh. it. *novitade*, it. *novità* – *novitad*
- knj. it. *podestade*, it. *podestà* – *podeštat*
- it. *qualità* – *kvalitad*
- it. *formalità* – *formalitad*.

Od ovdje navedenih primjera u narodnim govorima zabilježena su prva dva, dok druga dva u njima nijesu prisutna. Druga dva primjera nemaju varijante sa nastavkom -ADE, pa bi se moglo pretpostaviti da su oni oblikovani prema već postojećim oblicima u narodnom jeziku.

Italijanski sufiksi -ARIA, -ERIA u narodnim govorima daju reflekse -ARIJA, -ERIJA. U primjeru koji smo registrovali u korpusu sufiks se javlja u izvornom obliku, bez suglasnika J:

- it. *cavalleria* – *kavaleria*

Treba napomenuti da navedeni primjer nije registrovan u govorima našeg primorja.

Sufiks -OTTO iz italijanskog jezika i -OTO iz venecijanskog dijalekta u govorima primorskih oblasti daju refleks -OT:

- it. *galeotto*, ven. *galioto* – *galiot*
- it. *cerotto* – *cerot*

U govornom jeziku naših primorskih oblasti čuvaju se i sufiksi imenica ženskog roda -ANZA, -ENZA, -URA, -EZZA:

- it. *segnatura* – *senjatura*
- it. *manufattura* – *manifatura*
- it. *sentenza* – *sentenca/setenca*
- it. *fortezza* – *forteca/fortica*
- it. *diligenza* – *diligenca*
- it. *scoranza* – *skoranca*.

Zabilježili smo i primjer *kušencija* (it. *coscienza*) u kome je došlo do promjene sufiksa. Napomenućemo da u narodnim govorima ova varijanta imenice nije prisutna, već se u njima javljaju isključivo varijante *košenca* ili *košijenca*.

Pojedine imenice i glagoli nakon adaptacije postaju produktivni i služe kao elementi za nastanak novih oblika, pri čemu dobijaju crnogorske imenske sufikse:

- it. *marginè* – *merginaš*
- it. *locanda* – *lokandžija*
- it. *spacco* – *špagarica*
- it. *castigo* – *kaštigovanje*
- it. *roba* – *rubetina*
- it. *tingere* – *tanganje*
- it. *pingere* – *peganje*
- it. *affondare* – *fundin*.

Navedeni primjeri prošli su fazu sekundarne adaptacije i poslužili kao sastavni elementi za tvorbu novih izvedenica.

3.2. Pridjevski sufiksi

Pridjevi koji su kao posuđenice ušli u govorni jezik crnogorskih primorskih oblasti iz italijanskog jezika i njegovih dijalekata mogu da zadrže izvorne sufikse ili da dobiju pridjevske nastavke karakteristične za jezički sistem jezika primaoca. Musić je u svom istraživanju došao do zaključka da se od sufiksa kod posuđenica u narodnim govorima najčešće javlja nastavak -AV (1972: 116). U našem korpusu registrovali smo samo jedan takav primjer, i to pridjev *grintav* (it. *grintoso*). Mnogo više ima primjera

sa sufiksom -AN koji je, po mišljenju Musića (1972: 116), u narodnim govorima na drugom mjestu po frekventnosti:

- it. *stimato* – *stimán*
- it. *passato* – *pasani*
- it. *arrestato* – *arestovan*
- it. *sequestrato* – *sakvestran*
- it. *obbligato* – *oblegan*
- it. *pratico* – *pratičan*
- it. *segreto* – *sekretni*
- it. *particolare* – *partikularan*.

Kod prvih pet navedenih primjera nastavak -AN dobijaju oblici italijanskog prošlog participa s vrijednošću pridjeva. Ovakvi oblici formalno spadaju u kategoriju trpnih glagolskih pridjeva. U preostalim primjerima ovaj pridjevski nastavak dodat je na oblike italijanskig pridjeva prve i druge vrste.

Pojedini pridjevi posuđeni iz italijanskog ili njegovih dijalekata u govornom jeziku primorja zadržavaju izvorni sufiks na koji se zatim dodaje pridjevski nastavak karakterističan za govorni i književni jezik u Crnoj Gori:

- it. *curioso* – *kuriozan*
- it. *grazioso* – *graciozan*

U korpusu smo zabilježili i neke pridjevske sufikse koji nijesu registrovani u narodnim govorima. Najčešći je nastavak -SKI, karakterističan za prisvojne pridjeve:

- it. *triestino* – *trijestinski*
- it. *tribunale (sud)* – *tribunalski*

Pojedini pridjevi u procesu adaptacije ne doživljavaju nikakve promjene, odnosno zadržavaju svoj izvorni oblik:

- it. *libero* – *libero*
- it. *imperiale* – *imperijale*
- it. *falso* – *falso*

Prvi navedeni primjer u narodnim govorima se najčešće javlja bez finalnog vokala O, dok drugi u govornom jeziku našeg primorja nije zabilježen. Pored oblika *falso* koji nije uobičajen u narodnim govorima,

zabilježili smo i varijantu *falšiv*. U korpusu smo registrovali i pridjev *konten* (it. *contento*) koji je u istom obliku zabilježen i u narodnim govorima, u kome dolazi do pojednostavljanja suglasničke grupe NT, odnosno do ispadanja konsonanta.

3.3. Glagolski sufiksi

Od svih glagola registrovanih u korpusu, najveći broj pripada italijanskoj prvoj konjugaciji. Takvi glagoli u jeziku primaocu najčešće dobijaju infinitivni nastavak -ATI.⁶ U okviru te kategorije možemo izdvojiti nekoliko podvrsta:

- a) glagoli sa infinitivnim nastavkom -ATI, i nastavkom -AM u 1. licu jednine prezenta:
  - it. *affittare* – *afitati*
  - it. *apellarsi* – *apelati se*
  - it. *avvisare* – *avizati*
  - it. *bastare* – *bastati*
  - it. *durare* – *durati*
  - it. *fotografare* – *fotografati*
  - it. *ipotecare* – *ipotekati*
  - it. *provare* – *provati*
  - it. *mancare* – *mankati*
  - ven. *vardar* – *vardati*
- b) glagoli sa infinitivnim nastavkom -OVATI, i nastavkom -UJEM u 1. licu jednine prezenta:
  - it. *ignorare* – *injorovati*
  - it. *mentovare* – *mentovati*
  - it. *arrestare* – *arestovati*
  - it. *alienare* – *alijenovati*
- c) glagoli sa infinitivnim nastavkom -ATI, i nastavkom -EM u 1. licu jednine prezenta:
  - it. *maggiorare* – *mađorisati*

---

⁶ Pri klasifikaciji glagola u našem jeziku nijesmo uzimali u obzir podjelu na glagolske vrste, već smo se rukovali kategorizacijom koju je, s obzirom na oblik infinitiva i prezenta glagola, dao prof. Ivan Klajn u svom radu *Gramatika srpskog jezika*.

Italijanski glagoli druge konjugacije sa nastavkom -ERE u obliku infinitiva postaju:

- a) glagoli sa nastavkom -ITI u infinitivu i nastavkom -IM u 1. licu jednine prezenta:
  - it. *pretendere* – *pretenditi*
- b) glagoli sa infinitivnim nastavkom -ATI, i nastavkom -AM u 1. licu jednine prezenta:
  - it. *friggere* – *prigati*
  - it. *escutere* – *skužati*
  - it. *sorgere* – *surgati*

Glagoli italijanske treće konjugacije sa nastavkom -IRE u obliku infinitiva svrstavaju se u grupu glagola sa nastavkom -ITI u infinitivu i nastavkom -IM u 1. licu jednine prezenta:

- it. *fallire* – *faliti*
- it. *stabilire* – *stabiliti*

U govornom jeziku registrovani su i neki primjeri inhoativnih glagola treće konjugacije kod kojih se pod uticajem infiksa -ISC- karakterističnog za takve glagole u italijanskom jeziku kod nas razvio nastavak -IŠKAT (*kapiškat*<*capire*, *puliškat*<*pulire*). Takvi primjeri nijesu zabilježeni u našem korpusu.

4. Zaključak

U radu su analizirani imenički, glagolski i pridjevski sufixi kod italijanizama u jeziku pisane zaostavštine Petra I Petrovića, Petra II Petrovića i Stefana Mitrova Ljubiše. Može se zaključiti da izvorne italijanske sufixe najviše zadržavaju imenice, uz eventualne glasovne promjene gdje se nailazi na sva tri tipa transfonemizacije (*cordone*>*kordun*, *bollettino*>*bulentin*, *provveditore*>*providur*), dok se kod imenica muškog roda u većini slučajeva gubi i italijanski gramatički nastavak -o (*senatore*>*senatur*, *cameriere*>*kamarijer*, *galeotto*>*galiot*).

Pridjevi u većem broju slučajeva dobijaju crnogorske nastavke, i to najčešće -an (*grazioso*>*graciozan*, *stimato*>*stiman*, *particolare*>*partikularan*), a nešto rjeđe -ski i -av (*triestino*>*trijestinski*, *grintoso*>*grintav*). Najrjeđi su slučajevi kada pridjev zadržava izvorni oblik (*liber(o)*, *imperijale*).

Kod glagola je, razumije se, obavezno morfosintaksičko prilagođavanje i infinitivni nastavak (-ati ili -iti), odnosno odgovarajući gramatički

nastavci za vremena i lica. Najviše je glagola sa nastavkom *-ati* i njegovim dužim varijacijama, što je i logično budući da većina glagolskih posuđenica pripada italijanskoj prvoj konjugaciji (*durare*>*durati*, *ignorare*>*inorovati*, *maggiorare*>*mađorisati*), a takođe i dobar dio glagola italijanske druge konjugacije u crnogorskom korpusu dobija nastavak *-ati* (*friggere*>*prigati*, *escutare*>*skužati*), dok će glagoli treće konjugacije imati nastavak *-iti* (*fallire*>*faliti*, *stabilire*>*stabiliti*).

Dakle, u ogromnoj većini slučajeva italijanizmi pronađeni u korpusu svrstavaju se u fonološki i morfološki prilagođene posuđenice, uz minimalni broj izuzetaka u kategoriji pridjeva. Prema Filipoviću, to znači da je kod većine tih posuđenica došlo do sekundarne morfološke adaptacije. Na morfemičkom nivou, izvorne sufikse zadržavaju najviše imenice, dok kod pridjeva i glagola nailazimo na mnogo više prilagođavanja crnogorskom morfološkom i sintaksičkom sistemu, te možemo zaključiti da u kategorijama pridjeva i glagola daleko češće dolazi do kompromisne ili potpune transmorfemizacije.

BIBLIOGRAFIJA

- BRAJČIĆ, Cvijeta (2017). Leksika italijanskog porijekla u zaostavštini Petra I Petrovića, Petra II Petrovića i Stefana Mitrova Ljubiše (neobjavljen doktorski rad). Banja Luka: Univerzitet Banja Luka.
- DAULTON, Frank (2011). Lexical borrowing and the global web of words. *The Ryukoku journal of humanities and sciences* 33 (1), 25–31.
- FILIPOVIĆ, Rudolf (1986). Teorija jezika u kontaktu. Uvod u lingvistiku jezičnih dodira. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- HASPELMATH, Martin/TADMOR, Uri (2009). *Loanwords in the World's Languages: A Comparative Handbook*. Berlin: De Gruyter Mouton Publishers.
- KLAJN, Ivan (2005). Gramatika srpskog jezika. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- KLAJN, Ivan (1967). Strana reč – šta je to? *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 10, 7–24.
- LIPOVAC RADULOVIĆ, Vesna (1997). Romanizmi u Crnoj Gori – Budva i Paštrovići. Novi Sad: Matica srpska.
- LIPOVAC RADULOVIĆ, Vesna (2004). Romanizmi u Crnoj Gori – Jugoistočni dio Boke Kotorske. Novi Sad: Matica srpsk.
- LIPOVAC RADULOVIĆ, Vesna (2009). *Romanismi lessicali in Montenegro. Budua e Pastrovici. La parte sud-orientale delle Bocche di Cattaro*. Roma: Il Calamo.

- MUSIĆ, Srđan (1971). Prilog izučavanju toponomastike sjeverozapadne Boke Kotorske. *Boka – zbornik radova iz nauke, kulture i umjetnosti* 3, 211–219.
- MUSIĆ, Srđan (1972). Romanizmi u severo-zapadnoj Boki Kotorskoj. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.
- MUSIĆ, Srđan (1976). Romanizmi u jeziku Stefana Mitrova Ljubiše. *Boka – zbornik radova iz nauke, kulture i umjetnosti* 8, 161–176.
- MUSIĆ, Srđan (1975). La quantità vocalica negli italianismi delle Bocche di Cattaro. *Italica Belgradensia* I, 169–179.
- MUSIĆ, Srđan (1984). Romanske posuđenice u govorima Crne Gore. U: Vujičić, Dragomir/Milović, Jevto M. (ur.). *Zbornik radova sa naučnog skupa „Crnogorski govori”*. Titograd: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, 189–195.
- SOČANAC, Lelija (2004). L’influsso italiano sulla lingua croata. In: IV Congresso scientifico di Civiltà e Cultura Italiana, Szombately, 1–12.
- VAN COETSEM, Frans (1988). *Loan Phonology and the Two Transfer Types in Language*. Dordrecht: Foris Publications.